

župna crkva Tučepi (1910.), župna crkva Petrinja (1913.), Izraelski hram – Sisak (1914.), župna crkva Virje (1916.), župna crkva Klanjec (1917.), župna crkva sv. Marija na Muri (1918.), župna crkva sv. Petra – Zagreb (1924. i 1971.), župna crkva sv. Marije – Zagreb (1930. i 1968.), Nadbiskupsko Dječačko sjemenište – Zagreb (1931.), župna crkva sv. Marka – Zagreb (1936.), Franjevačka župna crkva – Mostar (1961.), župna crkva Konjice (1964.), crkva sv. Frane – Šibenik (1969.), kapela Naše Gospe – Zagreb (1970.), župna crkva sv. Jakova Apostola – Dicmo (1998.).

Od 1970. godine radionica Heferer specijalizirala se za restauriranje povijesnih orgulja koje predstavljaju kulturnu baštinu najvišega reda međunarodnoga i nacionalnog značaja; tako je do danas restaurirano 25 orgulja i pozitiva među kojima se nalaze najstarije sačuvane orgulje u Hrvatskoj, u pavlinskoj crkvi u Lepoglavi iz 1649. godine; najstarije orgulje u Dalmaciji, u crkvi Majke Božje "Gusarice" u Komiži na otoku Visu iz 1670. godine; orgulje nulte kategorije u crkvi Majke Božje Jeruzalemske na Trškom Vrh kod Krapine iz 1765. godine; orgulje u župnoj crkvi u Čazmi iz 1767. godine; orgulje u župnoj crkvi sv. Petra u Svetom Petru u Šumi iz 1780. godine; Nakićeve orgulje u crkvi sv. Frane u Šibeniku iz 1762. godine; orgulje u župnoj crkvi u Milni na otoku Braču iz 1820. godine; pozitiv u župnoj crkvi u Kotarima kraj Samobora iz 1696. godine; pozitiv u župnoj crkvi u Brezovici iz 1771. godine; orgulje u crkvi Franjevačkog samostana na otoku Visovcu iz 1771. godine; orgulje koje se pripisuju mletačkome orguljaru Gaetanu Moscatelliju u župnoj crkvi sv. Mihovila Arkandela u Omišu; orgulje Ferdinanda Heferera iz 1894. godine u župnoj crkvi sv. Križa u Svetom Križu – Začretju te orgulje istog graditelja iz 1911. godine u župnoj crkvi sv. Ante u Tučepima; orgulje braće Zupan iz godine 1908. u crkvi sv. Jakova u Opatiji; orgulje Jakova Bazzanija i sinova iz 1838. u župnoj crkvi sv. Ivana Krsitelja u Povljima na otoku Braču; pozitiv u kapeli Majke Božje Gorske u Loboru; orgulje Josefa Smollea iz 1863. godine u župnoj crkvi sv. Marije Sniježne u Belcu.

Svojim opusom koji, u razdoblju kasnog baroka, preko klasicizma i romantizma pa sve do danas, predstavlja ono najvrednije u orguljarstvu Hrvatske te u kojem se stoga, na neki način, ogleda ne samo povijest tvrtke, već i povijest orguljarstva Hrvatske u XIX. i XX. stoljeću, tvrtka M. Heferer zaslužila je mnoga priznanja i odlikovanja (Budimpešta – *Velika milenijska izložbena kolajna*, u Osijeku – *Zlatna kolajna*, u Zagrebu – *Počasna diploma grada Zagreba*, u Trstu – *Počasna diploma Reale Accademia La Stella d'Italia*, u Varaždinu – *Medalja grada Varaždina*, u Zagrebu – priznanje *Koncertne dvorane "Vatroslav Lisinski"*).

H.

UZ PETU OBLJETNICU POSTAVLJANJA NOVIH ORGULJA U KATEDRALI SV. DUJMA U SPLITU

Povijest orgulja splitske Prvostolnice vodi nas u XIV. stoljeće, kad se u njoj spominje orguljaš, i to prvi u Hrvatskoj, 1347. godine.¹

Upravo u to vrijeme i na kršćanskom Zapadu raširena je upotreba orgulja u crkvenim funkcijama, gdje ih obično svira redovnik, koji je u isto vrijeme i iskusni orguljar,² a iz XIII. stoljeća saznajemo i za njihovu dvostruku zadaću u crkvi, i to iz završnih

redaka IX. pjevanja *Čistilišta*, Danteove *Božanske komedije*.³ Danteovo svjedočanstvo potvrđuje da su orgulje u XIII. stoljeću pratile pjevanje u crkvi (i s jekom slatkom glas se miješa skladno) i izmijenjivale se – kao solista – s pjevanjem zbora (pa se sad čuju, sad ne čuju riječi).⁴ Dvije potvrde u svezi s ovim argumentom nalazimo u starim franjevačkim kronikama. Tako, prigodom kanonizacije sv. Franje Asiškog (1228.) »u hramu su se razlijegale nove pjesme, a u duhovnim melodijama veselile su se sluge Božje. Čule su se milozvučne orgulje i pjevale se duhovne pjesme«. Sveta Klara u božićnoj noći 1252. godine, bolesna u svom samostanu sv. Damjana u Asizu, nije se mogla uputiti na grob asiškog Siromaška, ali je iz tolike udaljenosti »čula onu divu pjesmu i zvuk iz crkve sv. Franje razlikujući psaliranje braće od zvuka orgulja«.⁵

Od spomenutog pa do XV. stoljeća orguljaška praksa dostigla je određenu zrelost, a XVI. stoljeće se može smatrati stoljećem dobro poznatih orguljaša i orgulja. Sve crkve, velike i male, koliko se zna iz dokumenata, imaju u to vrijeme orgulje, orguljaša i poslužitelja kod orgulja.⁶ Tvrdnja da su gotovo sve crkve na Zapadu imale orgulje odnosi se i na našu Hrvatsku, jer se povijest orguljarstva u Hrvatskoj ne udaljuje mnogo od uobičajenih razvojnih tokova u susjednim nam zemljama Europe, a nerijetko doseže razinu ravnu europskom prosjeku, a to nam uostalom potvrđuju i orgulje splitske i inih katedrala, te crkava i samostana diljem Lijepe naše.

Orgulje, dijete Mediterana, čiji se izum pripisuje mehaničaru (inženjeru) **Ktesibiju** iz Aleksandrije (250. godine prije Krista), rođene su na obali Egipta, ušću rijeke Nila.

Prošavši cijeli istočni Mediteran ovaj instrument je stigao u zapadni svijet – u Rim, uveden kao jedno od onih mnogobrojnih dobara istočne kulture, te zaživio u cijelom rimskom carstvu. Nakon propasti rimskog carstva i barbarskih navala, sklonio se ponovno na Istok, da bi se odatle još jednom ponovno vratio (757. orgulje Pipina malog) i nastanio na Zapadu, nastavivši tako svoju povijest, modelirajući se prema karakteristikama pojedinih europskih naroda, sve do današnjih dana.

Nijedan se glazbeni instrument nije tako razvijao kao orgulje, ostajući vjeran stoljetnoj nacionalnoj tradiciji, skoro gluhi za sve događaje izvan granica svoje domovine. Iako ni u prošlosti nisu nedostajale izmjene znanja i iskustva među europskim zemljama, nije se uspjelo učiniti "europski" model orgulja. Pojedini izum ovog ili onog stranog orguljara, s toliko je ponosa zadirao u nacionalnu ili mjesnu tradiciju, tako da je u biti ostala nepromijenjena.

Orgulje u Hrvatskoj ne udaljuju se od suvremenih uzoraka na Zapadu već nose i njihova likovna obilježja. Kako su sjever i jug Hrvatske bila dva područja pod različitim utjecajima u svom političkom, društvenom, socijalnom i kulturnom razvitku, specifičnih regionalnih osobina, pod utjecajem različitih kulturnih krugova, stoga i orgulje kao kulturne spomenike trebamo gledati u tom svjetlu. Po općim svojstvima zvuka, mehanizma i načina gradnje, orgulje na terenu sjeverne Hrvatske su pod utjecajem kulturnih strujanja iz Austrije, Njemačke, Slovenije, Češke i Mađarske, dok je u južnoj Hrvatskoj bio presudan utjecaj Mletaka i drugih talijanskih krajeva uopće.

Tako će na orgulje u splitskoj Prvostolnici bitan utjecaj ostaviti talijanski tip orgulja počevši od prvih fra Venturievih 1412., preko Benijevih 1702., Zanfrettievih 1900. do današnjih Zaninievih 1994. godine, čiju petu obljetnicu upravo spominjemo. Mjesta gdje su bile smještene ove orgulje bila su različita: od onog iznad ulaznih vrata do mjesta u blizini korskih

sjedala u produženom dijelu katedrale. Posljednjih tridesetak godina u katedrali se čuo zvuk elektronskih orgulja, koje su sa zvučnicima bile postavljene na podignutom koru za pjevače iza velikog oltara. Tako je najstarija katedrala na svijetu ostala bez klasičnih orgulja.

Velikim zalaganjem dugogodišnjeg župnika prof. don Ivana Cvitanovića na mjesto dotrajalih elektronskih orgulja nabavljene su nove klasične orgulje, dostojne ovoga svetog hrama, koji se diči svojom antiknom poviješću.⁷

Novopostavljene orgulje splitske Prvostolnice (1994.) djelo su orguljara Gustava Zanina iz priznate i afirmirane talijanske radionice Cav. Francesco Zanin, Codroipo – Udine.

Orgulje neoklasičnog venecijanskog stila s dva manuala (56 nota Do I – Sol 5), pedalom (30 nota Do I – F3) i 23 realna registra, smještene su, umjesto dotrajalih elektronskih orgulja, u desnu nišu kraj propovjedaonice.⁸

Postavljanje orgulja trajalo je od 25. srpnja do 1. kolovoza, a ugadanje od 13. do 24. rujna 1994. godine.

U nedjelju, 25. rujna 1994. godine, na sv. misi u 12 sati, svečani obred blagoslova orgulja obavio je blagopokojni katedralni župnik don Ivan Cvitanović. On je ove orgulje od navedene tvrtke i naručio, te za njih ugovor potpisao 13. listopada 1990. godine.⁹

Zbog posebne spomeničke vrijednosti i važnosti katedralne crkve tražile su se orgulje koje će se uklopiti u samu katedralu, te ujedno služiti svojoj liturgijskoj i koncertnoj svrsi. Zato je konstruiranje orgulja za splitsku katedralu bio veliki izazov za njihova graditelja. Ali on je to izvrsno riješio i uspio je za njih pronaći najpovoljnije mjesto. U izvedbi se graditelj odlučio na čistu mehaničku trakturu, pa je time postigao i tehničku vjerodostojnost autentičnog instrumenta Nakićeva razdoblja. Zato će i sam graditelj orgulja kazati da se odlučio za neoklasični venecijanski stil, koje je prvi uveo naš slavni orguljar don Petar Nakić, “i vjerujte mi da se s vremenom ove orgulje neće razlikovati od Nakićevih”.¹⁰

Naravno da su raspoloživi prostor i akustika crkve uvjetovali projektiranje instrumenta, ali tako da se ostalo vjerno spomenutom venecijanskom stilu. Orgulje su postavljene u niši zida tako da bi što manje smetale arhitekturi prostora, koji već sadrži mnogobrojne strukture neprocjenjive umjetničke i povijesne vrijednosti.

Na ovim orguljama tijekom proteklih pet godina nastupili su brojni orguljaši iz Hrvatske i inozemstva, pokazujući na njima svu raskoš boja, snagu jedroga i pastoznog, a nadasve toploga i ugodnog zvuka tipičnog za zemlje Sredozemlja.

Neka i ovaj novi “organon” u katedrali sv. Dujma u Splitu, nabavljen u posljednjem desetljeću ovoga stoljeća, a u posljednjem stoljeću ovog tisućljeća, nastavi govoriti i u trećem tisućljeću kao “veliki glas prirode, kao jeka Stvoriteljeva glasa, kao jedini koncert u kojem se spaja nebo i zemlja” (Viktor Hugo), jer “one su bez sumnje instrument koji posjeduje veću jakost, veličinu i ljepotu od bilo kojeg drugog kojeg je izmislio ljudski um” (Balzac). Nadajmo se da će uvijek biti onih koji će ih slušati onako kako ih jedino i valja slušati: iznutra, kako ih je slušao i o tome svjedočanstvo ostavio pisac Miroslav Krleža. “Zvuk orgulja vršio je na mene neobičan dojam od onog prvog dana mog pamćenja. I danas još (kao u danima djetinjstva) kada odjekuje grmljavina ‘organo pleno’, ne treperi samo građevina crkve, njene kolumne, lađe, staklo na prozorima i svijećnjacima, nego i čitava moja tjelesna i duhovna supstancija. Dijafragma, živci,

čitava utroba, sve se uznemirilo na vrhunaravni glas truba Gospodnjih...”¹¹

Zaželimo katedralnim orguljama, uz njihovu petu obljetnicu, da svojim brujanjem u bogoslužju, radi kojeg su i nabavljene, budu izvrstan znak one nove pjesme na koju Sveto Pismo često potiče narod Božji.

s. M. Mirta Škopljanac-Mačina

BILJEŠKE:

- ¹ *Crkvena glazba*, str. 169. Zagreb, 1988.
- ² *Sv. Cecilija*, br. 1, str. 3., Zagreb, 1997.
- ³ “Okrenuh se na prvi tutanj, kadno čuh gdje *Te Deum laudamus* poju i s jekom slatkom glas se miješa skladno. Što začuh, slično na dušu je moju djelovalo, ko organ kada ječi i kada uza nj poju pjesmu koju pa se sada čuju, sad ne čuju riječi.”
- ⁴ Dante Alighieri, *Čistilište*, str. 58. (139-145), Zagreb, 1955.
- ⁵ C. Moretti, *L'organo italiano*, str. 51., Milano, 1973.
- ⁶ *Sv. Cecilija*, br. 1, str. 3., Zagreb, 1997.
- ⁷ *Usp. Sudamja 1995.*, Koncerti u katedrali sv. Dujma; Župni ured sv. Dujma, Split.
- ⁸ Tehničke karakteristike i dispozicija orgulja, str. 12 – 15, *Sudamja 1995.*
- ⁹ *Sudamja 1999.*, Koncerti u katedrali sv. Dujma; Župni ured sv. Dujma, Split.
- ¹⁰ Gustavo Zanin; u prigodi akordiranja orgulja 27. travnja 1999. godine.
- ¹¹ *Usp. Orgulje Heferer*, str. 5., Ciklus koncerata 1999.

OBNOVLJENE ORGULJE U ŽUPANJI

U nedjelju 21. studenoga kod svečane dopodnevne mise blagoslovio je obnovljene orgulje u crkvi Mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji umirovljeni biskup đakovački i srijemski mons. Ćiril Kos.

U četvrtak 18. studenoga tu su župu pohodili đakovački bogoslovi i njihovi poglavari, animirali su bogoslužje i svojim zbornim pjevanjem uz pratnju orgulja obogatili misno slavlje. Drugoga dana, u petak 19. studenoga svečanu večernju misu predvodio je i propovijedao prof. dr. Nikola Dogan, đakovački kanonik, a na misi je pjevao mješoviti zbor đakovačke katedrale kojim je ravnao svećenik Vinko Brezovar, a za orguljama je bila katedralna orguljašica s. Svjetlana Paljušević. Trećeg dana, u subotu 20. studenoga u crkvi je održan svečani koncert dviju zagrebačkih umjetnica. Poznata sopranistica Ivanka Boljkovac pjevala je, uz orguljsku pratnju doc. Ljerke Očić, skladbe Andrije Motovunjanina, Ivana Lukačića, Ivana pl. Zajca, Ferde Livadića, Felixa Mendelssohna Bartholdyja, Cesara Francka i Franza Schuberta. Povrh toga orguljašica Ljerka Očić izvela je na orguljama četiri jednostavne sonate Anonimusa iz Hrvatske iz 18. stoljeća i *Toccatu u G-duru* Theodora Duboisa.

Orgulje su sagrađene prije stotinu godina (1899.) u radionici zagrebačkog orguljara Ferde Heferera. Naručio ih je i blagoslovio 24. rujna 1899. godine tadašnji županjski župnik Luka Falić (1848.-1916.). Instrument je služio čitavo stoljeće, ali su se od uporabe i zuba vremena mnogi dijelovi istrošili. To je potaknulo župnika i dekana Ivana Varoščića i njegove suradnike da istoj zagrebačkoj radionici povjere cjelovitu restauraciju vrijednog instrumenta. Obnovni radovi su upravo završeni. Istodobno su završeni restauratorski i konzervatorski radovi na krovu orgulja koje je izveo Franjo Mrnjec iz Brckovljana kod Zagreba.

Antun Jarm

Glas Koncila, 1999. - br. 48